

Wortel

De rechte weg en de scheve schaats

7 augustus 2011

Ze liggen daar op een kluit bij elkaar en hun namen hebben een donker randje: Wortel, Hoogstraten en Merksplas. Tenminste twee van die namen hadden dat. Degenen onder ons die niet meer zo jong zijn, herinneren het zich misschien nog. Je moet bovendien ook met de kronkelingen van het Belgische gerecht een beetje vertrouwd zijn. Al is dat dan, hopelijk, enkel maar aan de buitenkant. De duistere schaduw van die namen is er gekomen doordat ze verweven waren met het begrip „straf“. En dus ook met al dan niet echte misdadigers. Hoe dan ook, mijn vader vertelde lang geleden dat landlopers werden opgepakt en naar Wortel werden verbannen. Waar ze dan hard moesten werken op het land en weinig te eten kregen. En slaag, wanneer ze zich „niet voegden“. Wat voor velen van die sociaal onaangepasten wellicht juist het probleem was. Tussen de regels door las ik zo'n beetje dat mijn hardwerkende vader het met dat soort bestraffing van die „leeglopers“ wel eens was. Ik herinner me verder nog dat het thema op school op één of andere rare manier op de speelplaats ook eens aan bod kwam. Iemand onder ons, die het zogenaamd beter wist, beweerde dat je als landloper kon in de kraag gevat worden indien je niet genoeg geld op zak had om een brood te kopen. Die had het allicht ook maar van horen zeggen. Indien dat enigszins klopte dan hoorde ik ook wel tot de risicogroep want ik had nooit een cent te maken. Zonder verdere grond vertrouwde ik er dan maar op dat jongetjes van nog geen tien jaar oud in dat verband wel uit het zoeklicht van de justitie zouden blijven.

Volgens de negentiende-eeuwse wet was een landloper een persoon die geen beroep had en geen vaste verblijf- of woonplaats. Evenmin als duidelijke middelen van bestaan. Iemand kon landloper zijn, zwerver, vagebond of clochard. Landlopers zijn van alle tijden en van alle landen. Vooral in de middeleeuwen was landloperij een bekend verschijnsel op het platteland. Het was meestal schrijnende, uitzichtloze armoede die mensen ertoe dreef om rond te zwerven op zoek naar tijdelijk werk, onderdak en een boterham. Het vinden van werk wilde nog wel eens lukken. Vooral in de zomer waren de zwervers bij de boeren als goedkope werkkraacht welkom. Sommigen onder hen keerden zo regelmatig terug dat ze bekenden werden.

Uit mijn jeugd is me één dergelijke figuur min of meer bekend. Hij dook op onverwachte momenten op en hij was enkel bekend onder zijn bijnaam: Geitenspek. De man moet een soort filosoof geweest zijn want voor zover ik me nog herinner verkocht hij ook zelfgeschreven boekjes. In een erg koude winter is hij doodgevroren. Dan had hij misschien toch beter in Wortel gezeten.

Algemeen waren landlopers en bedelaars meestal niet geliefd. Ze werden nogal eens zonder verdere aanwijzingen verdacht van crimineel gedrag. Het moesten wel dieven zijn. Vooral in de negentiende eeuw werd hun aanwezigheid niet geduld en werd hun manier van leven afgekeurd. Vooral door degenen die het veel beter hadden. Die categorie had het ook voor het zeggen en zo kwam er een wettelijk verbod op landloperij en bedelarij. Want die twee begrippen werden voor de eenvoud zonder meer op een hoopje gegooid. Zo gebeurde het wel dat die mensen terecht kwamen in gevangenissen, werkkampen of andere strafinrichtingen.

In België werd de opsluiting van landlopers voorzien door de wet van 27 november 1891. Deze maatregel werd in 1993 opgeheven. Tot dan konden landlopers, bedelaars en

souteneurs (want die hoorden volgens de wet ook tot de gevisseerden) van hun vrijheid beroofd worden en opgesloten worden in bijzondere open gevangenissen zoals die in Merksplas en Wortel bestonden.

Nieuwsgierig

Ik moet toegeven dat het ongeraffineerde nieuwsgierigheid was die me ertoe dreef om het toch niet geringe aantal kilometer te vreten om in Wortel te raken. Het hield me bezig wat er van de vroegere strafkolonie nog bestond. Bovendien was er volgens mij een goede kans dat de natuur in dat gebied redelijk ongemoeid was gebleven. Iets zoals je ook in vroegere militaire domeinen kan aantreffen. Na het afbouwen van de krijgsmacht werden die soms gedeeltelijk publiek toegankelijk gemaakt. Wist ik veel. Het bleek een tocht te worden die enerzijds een welhaast calvinistische gestrengheid te zien gaf en anderzijds een onwaarschijnlijke grilligheid. Maar laat ik niet op de feiten vooruit lopen.

De wortels van Wortel

Heel eenvoudig gesteld is Wortel een dorp in de Belgische provincie Antwerpen en een deelgemeente van de stad Hoogstraten. Het dorp ligt tegen de grens met Nederland aan. Natuurlijk is er wel meer over te zeggen. Zo vroeg ik me om te beginnen af waar die toch wel merkwaardige dorpsnaam vandaan komt. Het blijkt dat de schriftgeleerden twee mogelijke verklaringen hebben gevonden. Twee wortels voor Wortel, als het ware.

Beide strekkingen zijn het er over eens dat de naam uit twee delen bestaat.

Een eerste verklaring stelt dat de naam afgeleid zou zijn van het Germaanse „*wurti*“. Hetgeen „*kruid*“ zou moeten betekenen. En verder „*lauha*“, waarmee die oude Germanen kort en goed uitdrukten dat het ging om een „*bosje op hoge zandgrond*“. Wisten die dat even kernachtig te zeggen!

De tweede verklaring hanteert een enigszins andere insteek. Volgens die uitleg zou de naam afkomstig zijn van „*wort*“ of „*wurt*“. Dat komt dan uit het Nederduits waar het „*hoge oever van een waterloop*“ zou betekend hebben. Verder moet dat „*-el*“ een verbasterde vorm zijn van „*-lo*“, met de betekenis *bos*. In het tweede geval zou dat dan worden: *bos op een hoge oever*.

Hoe ver de benaderingen van de verklaringen ook uit elkaar liggen, uiteindelijk betekenen ze zowat hetzelfde!

Quod erat demonstrandum in het Dewevers. (voor verklaring: zie nota aan het einde)

Of iemand onder mijn lezertjes nog bekend is met het gebruik om „*stoute*“ kinderen in de hoek te zetten, daarop heb ik geen kijk. Ik heb er als ervaringsdeskundige in elk geval nog weet van. Tegenwoordig zou de kinderrechtencommissaris je als ouder of anderszins verantwoordelijke voor de rechter slepen. Maar goed, waar het hier om gaat is dat dit misschien wel de onderliggende gedachte is geweest om de zogenaamde ongewenste elementen naar een hoek van het land te verbannen. Of was het er misschien om te doen dat, wie wist te ontsnappen, snel naar Nederland kon ontkomen? Zodat men er hier vanaf was... Hoe dan ook, Wortel was voorbestemd. Zonder twijfel. Want kijk, wetenschappelijke tijdschriften uit het eind van de negentiende eeuw meldden de ontdekking van een zeldzame zogenaamde „*Scandinavische zwerfkei*“ uit de ijstijd. Een **zwerfkei**, nu vraag ik je! Deze uiterst zeldzame vondst zou zijn opgedoken op de Wortelse heide. Curieus is wel dat er na 1891 van dit rotsblok op het terrein geen spoor meer gevonden werd. En de vakliteratuur zwijgt er ook in alle bekende talen over. Nochtans, de dichte concentratie van archeologische sites uit de prehistorie op de rand en in de onmiddellijke omgeving van de voormalige kolonie, laat wel veronderstellen dat ook binnen het domein archeologisch interessante zones aanwezig zijn. Dat is echter nog steeds niet onderzocht.

De boer op

Wanneer je me zou vragen deze tocht kort te omschrijven dan zou dat verzoek vergeefs zijn. Ik heb immers altijd nogal wat ruimte nodig om mijn gedachten zo'n beetje op een rijtje te krijgen. Maar kijk, ik doe een poging: deze tocht was, in één enkel woord, rustig.

Lange, rechte dreven. Al direct na de start van de wandeling.

Zo worden hier aardbeien geteeld!

...en zo ziet het er van ver uit.

Geen grote verkeerswegen, geen overvliegende vliegtuigen, weinig volk op wegen en paden...

Al snel na de dorpskern van Wortel liep het traject langs boerenland. Daarbij vielen al direct een paar kenmerken op die gedurende de ganse tocht bleven opduiken. Vele wegen en paden waren rigoureus recht, de ontelbaar vele boerderijen waren zonder uitzondering groot en op de akkers waren geen andere gewassen te zien dan maïs en... gras! Echt geen andere veldvruchten. Een uitzondering, waarbij echter niet kan gesproken worden van „veldvruchten“, was een stukje traject over een privé-eigendom waarbij veel glas in het vizier kwam. Plus een uitgebreide constructie die ik aanvankelijk niet kon duiden. Toen ik echter dicht genoeg bij kon komen zonder het verzoek van de organisatoren te brutaliseren om vooral aan de aangegeven kant van het terrein te blijven en de gewassen te ontzien, toen zag ik dat hier aardbeien geteeld werden! Aardbeien? Hier? Deze tijd van het jaar? Jawel! Raar, want zelfs in de wijde omgeving van Beervelde vind je geen aardbei meer op de velden staan. En daar zijn ze nochtans bekend om die teelt. Ze hebben daar zelfs een Miss Aardbei. Of een Aardbeiprinses of -koningin. Of Treze Aardbeze. Dat wil ik even kwijt zijn. Dus?

De zoete, rode vruchten stonden hier niet in of op de grond maar juist een heel eind daar boven. In onafzienbaar lange rijen onder plastic afdakjes als halve tunnels. In bakken. Het is dankzij deze geoptimaliseerde en geforceerde teeltmethodes dat het tegenwoordig mogelijk is om tot twee derden van het jaar aardbeien te oogsten. Verschillende rassen zelfs. Zoals ik wel wist zijn mei, juni en juli de maanden waarin de aardbeien uit

de volle grond overal in overvloed te krijgen zijn. Buiten die maanden worden ook nog aardbeien geplukt die onder plastic of in verwarmde serres zijn gerijpt. Daarbij groeit de aardbei niet steeds in volle grond, soms staan de planten in bakken. Hetgeen ik dus daar

te zien kreeg.

Ze brengen hier uit de streek nog niet zo'n beetje aardbeien op de markt. Jaarlijks komt zowat 20 miljoen kilo van het rode goud uit Hoogstraten en de omliggende gemeenten in de veiling van Hoogstraten terecht! De groenten- en fruitveiling van Hoogstraten? Juist, daarvandaan had ik de naam van die stad al horen vernoemen in een ander verband dan misdaad en straf.

In 1933 werd de „*Katholieke Veilingsvereniging der Noorderkempen*“ gesticht. De initiatiefnemers en stichters waren in meerderheid geen tuinders. Er zaten vogels van allerlei pluimage tussen: een gedeputeerde van de provincie, een brouwer, twee onderwijzers, een handelaar en twee fruittelers met een klein bedrijfje. Er was niet altijd voldoende aanbod om de veiling het ganse jaar open te houden. In de winter ging de zaak dicht.

In de loop van de jaren werd de productie steeds verder opgevoerd. De sector kwam alsmear meer in handen van professionele telers. Toen er steeds meer serres werden gebruikt veroverden de aardbeien een aanzienlijk aandeel in de omzet van Veiling Hoogstraten. De aardbeien bleven hun opmars verder zetten, maar ze kregen wel gezelschap van onder glas gekweekte groenten. Later kwamen daar ook tomaten, paprika en komkommer bij.

De jongste jaren heeft Veiling Hoogstraten een sterke groei gerealiseerd. Ondanks de omstandigheden die niet altijd meezaten.

De boerderijen op mijn weg waren zonder uitzondering groot of zeer groot. En nagenoeg niet te tellen. De meeste hebben ook een naam. Doorgaans zijn ze netjes. Soms ook in de beste Vlaamse traditie morsig tot smerig. Te zien aan de eenzijdige teelten op de akkers moeten het wel zonder uitzondering veeteeltbedrijven geweest zijn. Waarop zou anders die werkelijk massale aanwezigheid van gras en maïs moeten duiden?

Waarheen leidt de weg?

Na een heleboel boerenbuiten strekte zich opeens een lange, rechte weg voor me uit. Een straatnaambordje gaf te kennen dat ik me nu in Wortel-Kolonie bevond. De weg was breed, in de rode klinkers gelegd en lang. Je zag er echt het einde niet van. Eindeloos, eindeloos... Het moet op de degenen die hier naartoe werden verbannen wellicht een verpletterende indruk gemaakt hebben. Alsof men hen nog eens goed met de neus op het feit wilde drukken dat, letterlijk, het einde hier wel zoek was. Bovendien had iemand met een zeer cynische inslag dit oord ooit nog de titel van *Rijkswelddadigheidskolonie* meegegeven! Het domein van Wortel-Kolonie is 552 hectare groot en het ligt ten oosten van het dorp. Het heeft de vorm van een driehoek, waarvan de basis op de Nederlandse grens staat en de top reikt tot aan de gemeentegrens met Merksplas. Daardoor ligt dit domein tot bijna tegen dat van Merksplas-Kolonie. Dat

De eindeloos lange, rechte weg doorheen Wortel-Kolonie. Schijnbaar oneindig lang.

ooit eens een gelijkaardig doel diende.

Waar ik in mijn onwetendheid slingerpaden met een natuurlijk verloop had verwacht, werd ik geconfronteerd met streng rechte wegen en paden. Dreven, zou je kunnen zeggen. Doordat ze waren afgezoomd met bomen. Veel eiken, viel me op. En ook, op de arme zandgronden, naaldbout. Ik heb begrepen dat men nu streeft naar meer gemengde structuur. In het noorden van het gebied zijn er nog wat overblijfselen van de heide te vinden. Met wat vennen. Zoals het Bootjesven dat nu een zwem- en

visvijver is. Ik kreeg het op deze tocht echter niet te zien.

Wat ik ook niet gezien heb is de begraafplaats van de landlopers. Volgens de foto's die ik vond moeten het zeer sobere graven zijn. Een kruis en een loden plaatje dat de naam, geboorte- en sterfjaar vermeldt. En op sommige plaatjes ontbreekt zelfs een naam... Uitermate treurig.

De bijzonder triest ogende „Feestzaal“ Casino

De hoofddreven tekenen netjes een kruis in het driehoekige domein. Zoals ik zelf kon vaststellen loopt de hoofddreef vanaf de top van de driehoek in het zuiden naar de basis in het noorden en de andere hoofddreef wordt gevormd door de vroegere zandweg van Worteldorp via Staakheuvel naar Zondereigen. Op het kruispunt van deze dreven ligt een ongeveer ruitvormig pleintje met de cipierswoning van de boerderij (twee onder één kap) en met de feestzaal „Casino“. Dit laatste gebouw werd omstreeks 1893 gebouwd. Het deed tot ongeveer 1914 dienst als kazerne voor de soldaten die zorgden voor de bewaking.

De confrontatie met dit laatste gebouw kwam een beetje als een schok. Nog nooit heb ik een gebouw gezien dat zich tooide met én *Feestzaal*, én *Casino*, en dat tegelijk een zo grote tristesse uitstraalde als dit bouwwerk. De ontwerper ervan, ene Chambert, had allicht niet frivoliteit als doelstelling voor ogen. Hij heeft zich in elk geval geen moeite getroost in die richting. De confrontatie met deze abominatie was onvermijdelijk vermits ik hier, ter wille van de gelegenheidsfunctie als rust- en controlepost, tot drie keer toe moest passeren om er voor een stempeltje aan te leggen. Binnen was het echter onverwacht licht en helder. Met wel erg streng-harde en rechte stoelen. Men moet tenslotte ook niet té ver van zijn roots afdwalen. Van zijn Wortelse wortels, ja.

De zak

Geen vijftig meter bij me vandaan stak een hert ongehaast de straat over. Een tengere, elegante verschijning die aangaf hoe rustig het hier wel was. Anders krijg je die dieren helemaal niet te zien. Tot mijn niet geringe ontsteltenis zag ik even verder hoog aan een boom een plakkaatje hangen dat verkondigde dat die dieren ten behoeve van de „reewildstandbeheersing“ gedurende een lange periode van het jaar mogen afgeschoten worden. Met de kogel! Dat stond er uitdrukkelijk bij. Het lijkt me dat die dieren wel erg vlijtig mogen bijkweken in een gebied van meer dan vijfhonderd hectare om van enige overlast te kunnen gewagen. Een gebied dat bovendien over de landsgrens nog verder loopt en dus nog groter is. Waar ook nog eens aan landbouwgewassen niets anders groeit dan maïs en gras. Wat kan daar voor schade in aangericht worden door die planteneters? Ik zal wel bevooroordeeld zijn want ik heb geen goed woord over voor die met letale wapens zwaaiende arrogante dikkenekken die het als een aangenaam tijdverdrijf zien wezens dood te schieten en verder de grote Jan uit te hangen. Einde van deze oprisping.

Op mijn wandelingen heb ik al dikwijls grenzen overschreden. Niet alleen fysieke grenzen maar ook allerlei andere die door de mens zijn uitgedacht en ingesteld. Of door de natuur, dat kan ook. Niet altijd zijn die grenzen duidelijk. Nochtans ben ik op deze tocht geconfronteerd met echt verwarrende grenstoestanden. Eigenlijk had ik het wel kunnen verwachten. In de lagere school kregen we eens een kaart van België. Niet zomaar een kaart maar eentje waarvoor de meester een grote kromme stempel had om die te reproduceren. Die stempel werd dan over een even buitenmaats stempelkussen gerold en aansluitend over

ons maagdelijke blad papier. Resultaat: België! Ze hebben er in 1830 meer moeite moeten voor doen. Nu ja, België... Een kaart van. „Een blinde kaart“, zei de meester. En jawel, we zaten er ons blind op te staren. Er stond immers niets anders op dan de omtrek van ons vaderland. In lichtblauwe lijntjes. We werden verondersteld te zijner tijd de rest zelf in te vullen. Volgens de luimen van de meester. Of het leerplan dat hij moest volgen. De resultaten waren meestal zeer spectaculair. We maakten geen problemen van het rechte trekken van rivieren. De grenzen van de provincies waren zeer diffuus en de steden schoven van hot naar haar. Maar, wat me nogal opviel was dat bovenaan de kaart er wat stofdeeltjes schenen mee afgedrukt te zijn. Een korte inspectie bij anderen leerde dat die „stofjes“ overal precies dezelfde vorm hadden en dat ze dus waarschijnlijk niet aan een of andere slordigheid te wijten waren. „Enclaves“, zei de meester desgevraagd. Hetgeen hij aansluitend moest uitleggen want niemand was bekend met dat soort wetenschappelijke termen. Een stuk vreemd grondgebied dat door eigen grondgebied ingesloten is, dat is het. Het ligt evenwel nog wat ingewikkelder want er bestaan behalve enclaves ook exclaves. Dat laatste slaat op een stuk eigen grondgebied dat door vreemd grondgebied ingesloten is. Kan er iemand nog volgen? Want wat een enclave is voor de ene, dat is een exclave voor de andere. Ja, hallo? Ik vertel dit alles maar even omdat ik me, zonder het me bewust te zijn, opeens bevond in Baarle-Nassau. Dat zag ik aan de Nederlandse vlaggetjes en de naam op een paar lage paaltjes.

Een stukje Michelinkaart dat de rare grenssituatie duidelijker maakt.

Nu zitten de zaken hier ook wel bijzonder ingewikkeld in mekaar. Onder andere in verband met enclaves en zo. Baarle-Nassau is een gemeente in de provincie Noord-Brabant. Op ongeveer 15 kilometer ten zuiden van Tilburg. Samen met de Belgische gemeente Baarle-Hertog vormt ze het Kempense dorp Baarle. Het grondgebied van beide gemeenten loopt met name in de kern van Baarle flink door elkaar. Er zijn 22 exclaves van Baarle-Hertog in Baarle-Nassau en acht exclaves van Baarle-Nassau in Baarle-Hertog. Een aantal van deze Nederlandse exclaves vormt weer enclaves binnen de Bel-

gische enclaves in Nederland. Moet er nog zand zijn? Alsof dat niet genoeg is, was ik ook nog eens in de zak gezet. Al kwam ik dan alleen maar omwille van mijn gebrekkige aardrijkskundige kennis bedrogen uit. Het blijkt namelijk dat de staatsgrens hier bijzonder raar verloopt. Een stukje Nederlands grondgebied dringt hier België binnen! Zonder evenwel van de rest van Nederland gescheiden te zijn. Daarvoor zorgt een smalle flessenhals zodat er een „zak“ ontstaat. Een soort schier-enclave. En daar bevond ik me dus. Het is de enige plaats waar je als Nederlander België als noorderbuur kan hebben. Uniek. Een blik op de kaart maakt wellicht duidelijker wat er hier aan de hand is.

Zonder paal

Het verwonderde me dat ik hier geen enkele grenspaal had aangetroffen. Bij nader inzien, echter, is dat wel te begrijpen. Indien men hier de grens correct met die gietijzeren zuilen had willen aangeven, dan zou dat nogal wat kosten en moeite veroorzaakt hebben. Al in 1843, toen die grenspalen werden geplaatst, besepte de grenscommissie dat het door die versnipperde grenslijn een hopeloze zaak was om in het gebied rond Baarle grenspalen te zetten. Dat is nog steeds goed te merken. Het is zo dat alle grenspalen een nummer hebben. Met die nummering wordt begonnen in Vaals, helemaal in het oosten. Bij

De Grensdreef ligt echt OP de grens.

Baarle-Nassau eindigt de paalnummering met 214. Pas 50 kilometer verder langs de grens staat de volgende grenspaal, nummer 215. Dus hier liet men alles maar een beetje zo-zo.

Daar hadden met name de Duitsers in de Eerste Wereldoorlog het moeilijk mee. Hun Pruisische rigiditeit liep stuk op dat abnormale grensverloop. Het was namelijk zo dat Duitsland met België in oorlog was maar dat Nederland buiten dat conflict bleef. Wat was dus meer verleidelijk voor een geteisterd Belg dan, om aan het oorlogsgeweld te ontsnappen, even over de grens

te stappen en in Nederland onderkomen te zoeken? Wat zonder de verwrongen geest van de Pruisen gerekend was. Die vonden er niets beter op dan de hele Nederlands-Belgisch grens af te bakenen met een elektrisch afsluiting. Niet weinig mensen hebben de confrontatie met de 2000 Volt met de dood bekocht. Alleen... voor de verwezenlijking van dat plan zat men ter hoogte van de zak... in zak en as.

In de zomer van 1915 spanden ze hun dodelijke schrikdraad. Omdat het gebied in de zak eigenlijk in België lag, zou dat nogal wat draad vereist hebben om die rare grenslijn getrouw te volgen. Voor hetgeen toch eigenlijk maar een klein stukje Nederland was. Ze spanden hun draad daarom alleen tussen Wortel, Hoogstraten, Minderhout en Castelré. De Duitsers die aan de noordkant stonden werden zonder tam-tam teruggetrokken achter de draad. Heel het Belgische deel tussen de draad en Nederland werd, op een bezetting na van een man of twaalf in Meerle, geheel ontruimd. Het betreden van het gebied werd meteen aan iedereen verboden. Dat leverde nogal wat moeilijkheden op voor de bewoners van de Minderhoutse gehuchten Halle en Bergen. Uiteindelijk kwamen die noodgedwongen naar Castelré om aan hun katholieke zondagsplicht te voldoen. Nu was de kerk daar in Castelré door de omstandigheden niets anders dan een lokaal in een café. Dat was al behoorlijk bakje vol met de „eigen“ parochianen maar nu kwamen daar nog eens 200 gelovigen bij! Te zeggen dat men daar mannetje aan mannetje stond is een flink understatement. Er stonden soms wel zeven kinderen op een vierkante meter! Al die aanwezigen wasenden nogal wat damp uit en die condenseerde zodat die als druppels van het lage plafond viel. De kaarsen „regenden“ daardoor regelmatig uit. Later greep de Nederlandse regering in en werd de toestand wat beter.

Opgeblazen

Het gedenktekentje in Castelré waar de ballon in 1870 is geland.

Op een bepaald moment kreeg ik een arduinen peer in de gaten. Even dacht ik nog dat het een gloeilamp moest voorstellen. Ik dacht nog even: „Het zal toch niet waar zijn dat de roots van Edison hier, in Castelré lagen?“ En nee, dat was het niet. Het monument stelde een luchtballon voor. Er is natuurlijk een goede reden waarom dit gedenkteken hier staat.

Tussen 1870 en 1871 waren Duitsland en Frankrijk in oorlog. Het kwam zo ver dat Parijs door de Pruisen werd omsingeld en van de buitenwereld afgesloten. Compleet. Niets of niemand kon erin of eruit. Om toch contact te houden met de rest van de wereld werd een gewaagd en ongewoon idee gelanceerd: brieven en andere poststukken zouden 's nachts per ballon naar ergens worden gevlogen. Het nadeel was wel dat men niet wist waar dat „ergens“ ergens was! Die ballon dreef ten enen male met de wind mee en waarheen die wind verkiest te waaien, dat is iets waar de mens geen vat op heeft. De ballonnen werden ter

plaatse gemaakt. In de treinstations die door het totaal ontbreken van verkeer toch nergens meer toe dienden. Samen met de post waren er ook nog postduiven en een tweekoppige bemanning aan boord. Die duiven werden na de landing losgelaten. Voorzien van een korte geschreven boodschap omtrent waar de ballon geland was en de melding dat alles goed was. Zoals bekend hebben die beestjes de unieke gave om steeds de weg naar huis terug te vinden. Een slim bedachte feedback.

Zo gebeurde het dat op 21 oktober 1870 niet minder dan 54 ballonnen met post opstegen uit belegerd Parijs. Eén daarvan dwaalde wel erg ver af want hij kwam met postzak en al in Castelré in de zak van Baarle-Nassau terecht. Ei zo na was hij op Belgisch grondgebied geland. Het anker was al uitgeworpen en er kwamen mensen aangelopen die wilden helpen. Gedetineerden van Wortel. Waarop ook een wolk soldaten-bewakers kwam aangedwarreld. De Fransen, met hun ongeëvenaard fijne gevoel voor andere talen, dachten in het Vlaamse dialect Duits te herkennen en ze stegen weer op! De Archimedes landde dus onbedoeld met 220 kilo post in Castelré. De eerste luchtpost uit de geschiedenis van Nederland.

*“De Kempenaer” van zaterdag 26 november 1870 berichtte er als volgt over:
Algemeene nieuwstijdingen.*

Fransche ballon in de Kempen.

Maandag, omstreeks 9 ure 's morgens, ontvingen wij de tijding, dat er een luchtbal was gezien ten westen achter Merxplas, en op het gehucht Castelré behorende deels tot de Belgische gemeente Minderhout, deels tot de Nederlandsche gemeente Baarle Nassau, was nedergedaald.

Dra verspreidde zich deze tijding door de stad en menig een wachtte met ongeduld nadere berichten. Toen men, eindelijk, in den namiddag vernam dat de luchtreizigers van uit onze statie met den spoorweg naar Brussel zouden vertrekken, spoedden honderden zich naar de statie in de hoop van die onverschrokken vaderlandslievende mannen te zien, en, uit hunnen mond misschien, iets te mogen vernemen betreffende den toestand der thans zoo nauw ingeslotene stad, die zich, over een paar maanden nog beroemde dat van haar, licht en beschaving over de oude wereld moesten uitgaan, en welke thans de wisselvallige luchtvaart moet te baat nemen om zich in gemeenschap te kunnen stellen met plaatsen, waarop zij van uit de hoogte als op hare onderdanige dienaressen nederzag; ja, wier vertegenwoordigers, in den morgen van 21 november 1870, blijde waren dat zij eene vertrouwde gastvrijheid genoten in de nabijheid van een Belgisch Bedelaarsgesticht!.....

[...]

Een aantal arbeiders die aldaar aan 't werken waren, snelden toe, de soldaten (van den dépôt) die deze arbeiders bewaakten, bleven niet achterwege, en nu dachten de reizigers dat zij den Pruisen in handen vielen. De ballon rees op nieuw omhoog en ofschoon het anker eenige boomkensen uitrukte en hier en daar door het land ploegde ontkwamen de reizigers aan de menigte die hun schrik hadden ingeboezemd. Toen zij eindelijk Belgique hoorden roepen daalden zij neder op Hollandsch Castelré. Nu ondervonden zij dat de aanvankelijk verstomde boeren het goed met hen vóór hadden; iedereen stak de behulpzame hand uit, en ofschoon op nederlandsch grondgebied werden zij gewaar, omringd te zijn door gastvrije Belgen, die niets liever wenschten dan hen van dienst te zijn. Nauwelijks waren de reizigers op vasten grond of zij deelden eenige flesschen wijn uit onder degenen die hen bij het nederdalen geholpen hadden, en lieten terstond twee duiven op, in de hoop dat die snelle luchtreizigers te Parijs hunne gelukkige aankomst in België zouden gaan verkondigen.

De luchtreizigers wisten nog te melden dat de schrik hun om het hart sloeg toen ze zagen dat de toegesnelde hulp lustig pijp rookte. Om te dalen moest de ballon immers een flinke hoeveelheid gas lossen en dat was in hoofdzaak het zeer brandbare waterstofgas! Desondanks schijnt alles toch nog goed verlopen te zijn. Het verzenden van de post vanuit het nabije postkantoor was echter een probleem. Men had niet genoeg personeel om de

postzegels af te stempelen.

De verslaggever van De Kempener voegde nog wat technische details toe aan zijn bericht:

Volgens verklaring van den heer Buffet was de ballon vervaardigd van Calicot, van binnen gegomd en van buiten met olieverf geschilderd. Hij is woensdag per ijzeren weg van hier naar Frankrijk verzonden. Het parijzer gouvernement had 21 luchtvaarders ter zijner beschikking en was voornemens om de drie dagen eenen ballon te doen vertrekken, ten einde met het overige der wereld in correspondentie te blijven. Over de snelheid der luchtvaart kan men oordeelen als men weet dat de reizigers, 's morgens om half een uit Parijs opgegaan, om circa 8 ure zijn geland, en dus binnen 8 uren tijds eenen afstand van circa 66 uren gaans hebben afgelegd.

Aanvankelijk konden de Duitsers weinig doen tegen die luchtbrug. Het was immers niet mogelijk de kanonnen hoog genoeg te richten. Tot er eentje onder hen op het idee kwam door een relatief eenvoudige ingreep dat wel mogelijk te maken. Van toen af werden er ballons uit de lucht geschoten. Die waren immers groot, zeer traag en gevuld met het uiterst brandbare waterstof. Ook op elke vliegende duif werd geschoten. Dat was zo bevoelen.

Waar het monumentje in Castelré nu staat is ongeveer de plaats waar de ballon meer dan 140 jaar geleden is geland. Eerst stond er een ander stuk steen dat slechts van ver op een echte luchtballon geleek. Het werd daar in Castelré aangeduid als de „Castelsen tutter“. Voor mijn Nederlandse lezertjes weze vermeld dat „tutter“ een dialect woord is voor „fopspen“. In 2001 kwam daarvoor het huidige beeldhouwwerk in de plaats. Het is van de hand van Constant Grooten. In een muur van het stadhuis van Baarle-Nassau is bovendien ook een steen ingemetseld die in bas-reliëf de gebeurtenis weergeeft.

Groot

Wat ik van Hoogstraten te zien kreeg was niet zo veel in aantal maar het was wel groot. Waar je niet naast kan kijken is de toren van de Sint-Catharinakerk. Een kolossaal bouwwerk in Kempense baksteen. Met zijn hoogte van 104,7 meter is deze toren de op twee na hoogste in België. De kerk is verder gewoonweg enorm, gigantisch, immens en reusachtig. Indien het de bedoeling is geweest om de gelovigen onder de indruk te brengen en zich klein te laten voelen, dan is men daar hier heel goed in geslaagd. Dat heb ik kunnen zien toen ik er langs ben gereden. Zowel op de heenweg als bij het terugrijden. Ik had verwacht dat hier sprake zou zijn van een kathedraal maar nee, het gebouw blijkt gewoon als “kerk” te boek te staan.

De toren van de Sint-Catherinakerk in Hoogstraten. Vanuit de verte, maar toch nog steeds indrukwekkend.

Wat verder ook groot is in Hoogstraten, en bijzonder somber, is het Gelmelslot.

Toen Karel de Grote in 814 stierf, zagen de Noormannen blijkbaar hun kans schoon: ze vielen hier binnen en gingen lustig aan het roven en moorden. Scandinavische zwerfkeien, zogezegd. Veel lastiger dan die in de Wortelse hei. Maar al net zo hard. Uit die tijd stammen in elk geval een aantal verhalen en legenden. Zo vertelt één daarvan dat de Noormannen de rivier de Mark opvoeren en een versterking bouwden op de plaats van het latere kasteel van Breda. Die versterking noemden ze

Het zeer grote en dreigende Gelmelslot

Brunesheim. Naar hun aanvoerder. Dat kan *Bruno* geweest zijn. Of *Brunes*. Het is niet zeker. De man had onderweg zijn identiteitskaart verloren. Daarna trok een deel van die blonde moordenaars naar Hoogstraten en hun leider *Gelmel* bouwde eveneens een versterking op een eilandje in de Mark. Daar werd later het kasteel van de heren van Hoogstraten gebouwd. Dit laatste kasteel bestaat nog altijd en het wordt ook nog steeds het *Gelmelslot* genoemd. Het zou volgens de legende tot het begin van de 12^e eeuw hebben geduurd vooraleer de heer van

Breda er met de hulp van de hertog van Brabant in slaagde om eerst een troep plunderende Vikingen in Minderhout te verslaan en daarna, vermomd in de kleren van die bende, het slot Brunesheim in te nemen. Het begin van het einde voor de Scandinaven allicht. In 892 kwam er een einde aan de overheersing van de Noormannen. Daarna zijn ze detectieveromans beginnen schrijven.

Bijaldien moet nog opgemerkt worden dat er geen enkel wetenschappelijk bewijs voor bestaat dat de Noormannen ooit werkelijk in Hoogstraten zijn geweest.

Het Gelmelslot wordt nu bezet door het *Penitentiair Schoolcentrum Hoogstraten*. Een gevangenis dus. Wat ik ervan te zien kreeg ziet er ook zo uit. Deze gevangenis werd in 1931 opgericht. Nu „zitten“ er maximum 155 mannelijke gedetineerden. Allemaal definitief veroordeelden. Daaronder is een groep van ongeveer 40 seksuele delinquenten. Zij worden geselecteerd volgens een aantal specifieke classificatieregels. Zij moeten de Belgische nationaliteit hebben of beschikken over een geldige verblijfsvergunning, zij mogen niet ouder zijn dan 50 jaar en ze moeten ook Nederlandstalig zijn. Op het ogenblik van hun transfer naar deze instelling hebben zij minimaal nog 5 maanden en maximaal nog 5 jaar straf uit te zitten en zij mogen voordien geen straf van langer dan 1 jaar hebben gekregen. Ook een belangrijk criterium is dat zij geen enkel veiligheidsrisico mogen betekenen en dat zij moeten bereid zijn mee te draaien in het gemeenschapsregime van de instelling.

De kerk van Wortel. Eindpunt van de wandeling.

De gevangenis is een open inrichting met een minimum aan materiële veiligheidsmaatregelen. Regelmatig zijn er contacten met de plaatselijke gemeenschap. Hoogstraten kent een strak georganiseerd regime waarbinnen iedereen verplicht een gevulde dag moet hebben. Dat is mogelijk door het verrichten van productieve arbeid of door het volgen van een aantal beroepsopleidingen. Deze laatste mogelijkheid wordt binnen de gevangenis georganiseerd in samenwerking met de VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding).

Naast arbeid en beroepsopleiding heeft Hoogstraten een uitgebreid aanbod aan andere vormende en ontspannende activiteiten. Een gedetineerde die hier actief gebruik van maakt, is enkel op zijn (individuele) cel om er te eten en te slapen.

Mijn naam was haas

Na de confrontatie met het vreselijke grote en erg sombere slot, liep de wandeling naar zijn einde.

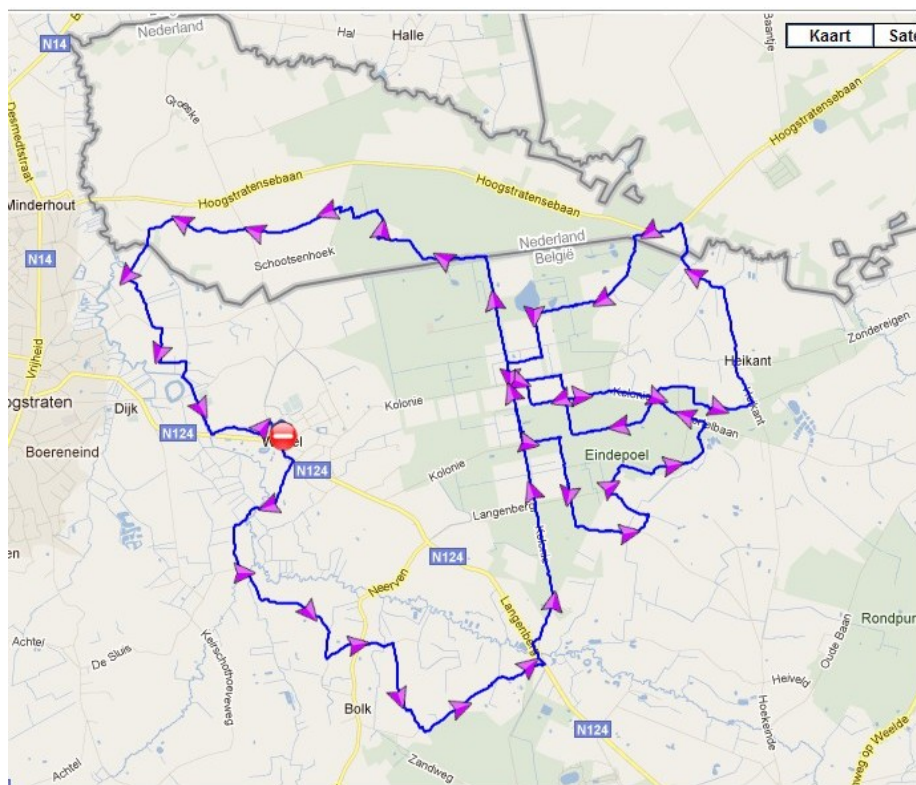
Ik heb me aansluitend met een rein geweten en met enige spoed teruggetrokken uit deze met penitentie beladen omgeving.

Nog een noot te kraken

Quod erat demonstrandum. Wat te bewijzen was.

Voor mijn lezertjes die niet bekend zijn met het wespennest van de Belgische politiek, even een verklaring van dat „Dewevers“.

Bart De Wever is een Belgisch Vlaams-nationalistisch politicus. Hij is sinds 2004 partijvoorzitter van de Nieuw-Vlaamse Alliantie, de N-VA. Bij de voorlopig laatste verkiezingen in België haalde zijn partij een overwinning in Vlaanderen die zo klinkend was dat alle andere partijen er bijna doof van werden. Hij gaf toen aan het acroniem N-VA een nieuwe betekenis door het te vertalen als: **N**il **V**olentibus **A**rduum (Niets is onmogelijk voor wie wil). De Wever staat erom bekend al eens graag een Latijnse oneliner rond te strooien. Men is nu eenmaal Vlaming of men is het niet. Wij eisen respect voor onze taal. Nobilitas obligat.

De track van deze wandeling. Let op de rigoureuze rechte stukken!

© 2011 Michel Christiaens

Wandelaria

Een goed gesignaleerde wandeling en een vriendelijke bediening in de rustpost.

Door de scherpe contrasten tussen de streng rechte dreven in het domein en de rare grenssituatie werd er iets extra „peper“ aan deze wandeling toegevoegd.

Zeer rustig. Uitzonderlijk rustig zelfs. En niet al te veel deelnemers. Wat de organisatoren allicht geen voordeel vinden maar ik wel.

Het was uiteindelijk de verre reis wel waard.